

Вдовіна Галина,
Голова Комітету з митних питань
Громадської ради при Міністерстві фінансів України,
Голова ГО «Всеукраїнський митний форум», м. Одеса, Україна,
customsforum@ukr.net

Слатвінська Марина,
д.е.н., професор кафедри фінансів,
Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7356-1189>
slatma81@gmail.com

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗДІЙСНЕННЯ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є процес здійснення митного контролю в Україні. Одним з найбільш проблемних місць є відсутність комплексного дослідження проблематики здійснення митного контролю в Україні та конкретних напрямів усунення виявлених недоліків, з урахуванням сучасних реалій.

Методологія. Інформаційною базою дослідження є законодавчо-нормативні документи, аналітичні, статистичні дані українських і міжнародних організацій та результати наукових доробок провідних вчених. Під час проведення дослідження використовувалися такі загальнонаукові та спеціальні методи як: порівняння (при здійсненні порівняльної характеристики поняття «митний контроль» та його форм); узагальнення та систематизація (в процесі виявлення проблемних аспектів здійснення митного контролю); спостереження (при дослідженні зарубіжного досвіду); абстрактно-логічний та теоретичного узагальнення (при формулюванні та обґрунтуванні висновків) та ін.

Результати. На підставі емпіричних узагальнень у статті виявлено проблемні аспекти здійснення митного контролю в Україні та, безпосередньо, митного пост-аудиту як форми митного контролю. Доведено, що застосування митного пост-аудиту сприяє фокусуванню на здійсненні митного контролю. Виявлено, що в Митному кодексі України при визначенні поняття «митний контроль» відсутня конкретизація суб'єкта здійснення контролю. Акцентовано увагу на неспроможності нової митниці виключати вірогідність помилок у єдиній автоматизованій інформаційній системі Держмитслужби, необхідності забезпечення митної безпеки, створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

Наукова новизна. Наукова новизна полягає у розробці рекомендацій щодо вирішення наявних проблем у сфері митного контролю в Україні.

Практична та (або) теоретична значущість. Отримані результати в подальшому будуть використані для удосконалення митного контролю в Україні. Практична значущість полягає в тому, що впровадження розроблених рекомендацій дозволить спростити митні процедури та здійснити запровадження митного контролю в Україні відповідно до міжнародних стандартів і практик.

Ключові слова: контроль, митний контроль, митний пост-аудит, порушення митних правил, митне оформлення, пост-митний контроль, форми митного контролю.

Vdovina Galina,
Chairman of the Customs Committee of the
Public Council the Ministry of Finance,
Chairman of the PO «All-Ukrainian Customs Forum», Odessa, Ukraine
customsforum@ukr.net

Slatvinska Maryna,
Dr. Sc. (Econ.), Prof., Department of Finance,
Odessa National Economic University, Odessa, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7356-1189>
slatma81@gmail.com

PROBLEMS AND PROSPECTS OF CUSTOMS CONTROL IN UKRAINE

Object of study. The object of the study is the process of customs control in Ukraine. One of the most problematic areas is the lack of a comprehensive study of the problems of customs control in Ukraine and specific ways to eliminate the identified shortcomings, taking into account modern realities.

Methodology. Legislative and normative documents, analytical, statistical data of Ukrainian and international organizations and the results of scientific achievements of leading scientists have been taken as the information base of the research. Such general and special methods as: comparison (in the implementation of comparative characteristics of

the concept of “customs control” and its forms); generalization and systematization (in the process of identifying problematic aspects of customs control); observation (in the study of foreign experience), abstract-logical and theoretical generalization (in the formulation and justification of conclusions), etc. have been used in the research.

Results. On the basis of empirical generalizations in the article problematic aspects of customs control in Ukraine and, directly, customs post-audit as a form of customs control have been defined. It has been proved that the use of customs post-audit helps to focus on customs control. It has been revealed that in the Customs Code of Ukraine in defining the concept of «customs control» there is no specification of the subject of control. The inability of the new customs to exclude the possibility of errors in the single automated information system of the State Customs Service as well as the need to ensure customs security, creating favorable conditions for the development of foreign economic activity have been emphasized.

Scientific novelty. Scientific novelty is the development of recommendations on the decision of existing problems in the field of customs control in Ukraine.

Practical and (or) theoretical significance. The obtained results will be used in the future to improve customs control in Ukraine. The practical significance lies in the fact that the implementation of the developed recommendations will simplify customs procedures and implement customs control in Ukraine in accordance with international standards and practices.

Keywords: control, customs control, customs post-audit, violation of customs rules, customs clearance, post-customs control, form of customs control.

Вдовина Галина,

*Председатель Комитета по таможенным вопросам
Общественного совета при Министерстве финансов Украины,
председатель ОО «Всеукраинский таможенный форум», г. Одесса, Украина
customsforum@ukr.net*

Слатвинская Марина,

*д.э.н., профессор кафедры финансов
Одесский национальный экономический университет, г. Одесса, Украина
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7356-1189>
slatma81@gmail.com*

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ТАМОЖЕННОГО КОНТРОЛЯ В УКРАИНЕ

Объект исследования. Объектом исследования является процесс осуществления таможенного контроля в Украине. Одним из наиболее проблемных мест является отсутствие комплексного исследования проблематики осуществления таможенного контроля в Украине и конкретных направлений устранения выявленных недостатков, с учетом современных реалий.

Методология. Информационной базой исследования являются законодательно-нормативные документы, аналитические, статистические данные украинских и международных организаций и результаты научных разработок ведущих ученых. При проведении исследования использовались такие общенаучные и специальные методы как: сравнение (при осуществлении сравнительной характеристики понятия «таможенный контроль» и его форм); обобщение и систематизация (в процессе выявления проблемных аспектов осуществления таможенного контроля); наблюдение (при исследовании зарубежного опыта) абстрактно-логический и теоретического обобщения (при формулировании и обосновании выводов) и др.

Результаты. На основании эмпирических обобщений в статье выявлены проблемные аспекты осуществления таможенного контроля в Украине и, непосредственно, таможенного пост-аудита как формы таможенного контроля. Доказано, что применение таможенного пост-аудита способствует фокусированию на осуществлении таможенного контроля. Выявлено, что в Таможенном кодексе Украины при определении понятия «таможенный контроль» отсутствует конкретизация субъекта осуществления контроля. Акцентируется внимание на неспособности новой таможни исключать вероятность ошибок в единой автоматизированной информационной системе Гостаможслужбы, необходимости обеспечения таможенной безопасности, создания благоприятных условий для развития внешнеэкономической деятельности.

Научная новизна. Научная новизна состоит в разработке рекомендаций по решению имеющихся проблем в сфере таможенного контроля в Украине.

Практическая и (или) теоретическая значимость. Полученные результаты в дальнейшем будут использованы для совершенствования таможенного контроля в Украине. Практическая значимость заключается в том, что внедрение разработанных рекомендаций позволит упростить таможенные процедуры и осуществить внедрение таможенного контроля в Украине в соответствии с международными стандартами и практиками.

Ключевые слова: контроль, таможенный контроль, таможенный пост-аудит, нарушение таможенных правил, таможенное оформление, пост-таможенный контроль, формы таможенного контроля.

DOI: 10.32680/2409-9260-2020-1-2-274-275-80-92

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Інституційні перетворення у митній сфері, які відбуваються в умовах модернізації економіки України як відповідь на виклики глобалізації та цифровізації в усьому світі, вимагають злагодженої роботи митних органів та підвищення ефективності митного контролю у всіх його формах. З огляду на зазначене, діяльність митних органів, які реалізують його на практиці, має відповідати вимогам сучасності. Це зумовлено також тим, що забезпечуючи понад 40% щорічних грошових надходжень до бюджету, митні органи працюють в умовах за яких більше третини товарно-грошових потоків у сфері зовнішньої торгівлі перебуває в тіні, а внутрішній ринок оптово-роздрібною торгівлі залежить від тіньового імпорту, який негативно відбивається на законності та прозорості їхньої діяльності.

З метою відповідності викликам сучасності в Україні було реорганізовано Державну фіскальну службу та створено Державну податкову і Державну митну служби. В Єдиному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських організацій Державну митну службу зареєстровано 16 липня 2019 року, а 8 грудня 2019 року їй передано повноваження Державної фіскальної служби з реалізації державної митної політики, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями при застосуванні законодавства з питань державної митної справи. У результаті проведених трансформацій скоротилася кількість регіональних митниць з 26 до 16, створено калькулятор розрахунку платежів при митному оформленні автомобілів, запущено тестовий портал та кол-центр для скарг громадян тощо. Втім, реалії сьогодення свідчать про те, що організаційно-інституційне забезпечення реалізації митного контролю в Україні все частіше є джерелом вразливості фіскальної системи, а усталені практики, інструменти регулювання та прогнозування перестають злагоджено діяти й стають передумовою нових фіскальних деформацій, нових викликів митній безпеці країни.

Динамічність і мінливість сучасного економічного середовища вимагає від митних органів спроможності до протистояння деструктивним впливам та новим викликам і загрозам, адаптація до яких є важливою для забезпечення митної та загалом економічної безпеки країни. Відповідно проблематику даної статті актуалізує нагальна потреба виявлення та систематизації проблемних аспектів і перспектив здійснення митного контролю в Україні. Це дозволить усунути виявлені недоліки та підвищити ефективність здійснення митного контролю, який, у свою чергу, виступає тригером забезпечення митної безпеки країни.

Об'єкт дослідження та аналіз існуючих рішень проблем.

Об'єктом дослідження є процес здійснення митного контролю в Україні. Одним з найбільш проблемних місць є відсутність комплексного дослідження проблематики здійснення митного контролю в Україні та конкретних напрямів усунення виявлених недоліків, з урахуванням сучасних реалій.

З метою формування рекомендацій щодо удосконалення митного контролю в Україні досліджені питання, які лежать в площині законодавчо-нормативних, організаційно-інституційних, інформаційних, кадрових та інших аспектів у сфері митного контролю.

Науковці приділяють увагу визначенню окремих питань забезпечення пріоритетів у справі реформування митного адміністрування, що пов'язані з проведенням митного аудиторського контролю на основі системи аналізу та управління ризиковими ситуаціями і пропонують надати можливість митницям залучати до цього процесу незалежні аудиторські фірми [1].

У науковій літературі здійснюється систематизація видів правопорушень у сфері митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, визначаються мотиви вчинення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності митних правопорушень, докладно розглядаються форми митного контролю, досліджуються способи попередження та виявлення порушення митних правил, наводиться перелік товарів групи ризику залежно від напрямку переміщення товарів. Автори пропонують «посилення експертної та аналітичної роботи з виявлення ризиків, а також розроблення методик виявлення ризиків... Розробка та впровадження нових програмних продуктів... Боротьба з митними правопорушеннями економічного характеру» [2].

Вченими акцентується увага на проблемах нормативно-правового регулювання митного контролю, його наближенні до європейських норм і стандартів [3], а також встановлюються особливості організації та проведення митного пост-аудиту під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємствами і пропонується вдосконалити механізм його реалізації, розробити відповідні методики [4].

Науковці розкривають особливості впровадження системи управління ризиками в межах митного контролю, оцінюють ефективність управління ризиками в митному контролі та виявляють основні причини невиконання, а також пропонують «продовжувати відточувати можливості планування та підходи до управління ризиками для забезпечення всебічної підтримки прийняття рішень для досягнення цілей» [5].

Увага дослідників зосереджена і на організаційно-тактичних засадах діяльності митних органів щодо проблем виявлення та попередження економічної контрабанди [6].

Аналіз літературних джерел надає можливість зробити висновок, що питання організації та здійснення митного контролю сьогодні залишається предметом дискусій. Втім, очевидним є той факт, що дослідження науковців мають фрагментарний, несистемний характер. Це викликає необхідність комплексного дослідження проблемних аспектів здійснення митного контролю в Україні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Глобалізаційні процеси та виклики цифровізації, а також модернізаційні перетворення у фінансовій системі створили умови, за яких необхідне не лише раціональне організаційно-інституційне забезпечення митного контролю, але й відповідне вимогам сучасності техніко-технологічне, інформаційне та кадрове забезпечення. Останнє вимагає кардинальних заходів і масштабного реформування роботи митних органів та спільних зусиль представників органів влади у різних сферах. Це надасть можливість своєчасно розробляти заходи щодо митного реагування на екзогенні й ендогенні стресори й підвищити ефективність митного контролю в Україні та його адаптивність до швидкоплинних умов часу.

Більшість наукових праць присвячено дослідженню особливостей митного контролю та оцінці його ефективності, розкриттю окремих проблемних аспектів його здійснення. Водночас науковцями робиться акцент на доцільності усунення наявних проблем. Проте, віддаючи належне науковому доробку вчених і зважаючи на швидкоплинність економічних процесів, вплив глобалізації та цифровізації економіки, а також на розрізненість проведених наукових пошуків, виникає необхідність комплексного дослідження процесу здійснення митного контролю в Україні. Це вимагає теоретико-методологічного осмислення проблематики митного контролю; виявлення та систематизації наявних проблем здійснення митного контролю; правової регламентації його форм і визначення ключових понять у нормативних актах; розробки конкретних напрямів та чітких рекомендацій щодо вирішення наявних проблем в сучасних умовах; а також окреслення перспектив здійснення митного контролю в Україні.

Формулювання мети статті та завдань дослідження.

Метою статті є дослідження теоретичних засад, виявлення проблемних аспектів та окреслення перспектив здійснення митного контролю в Україні, розробка рекомендацій щодо напрямів усунення виявлених недоліків. Для досягнення мети потрібно вирішити такі завдання:

1. Дослідити теоретичні аспекти митного контролю та здійснити систематизацію й порівняльну характеристику поняття «митний контроль» і його форм у різних законодавчо-нормативних документах; розкрити проблематику митного контролю в Україні.
2. Проаналізувати статистичні дані щодо порушень митних правил.
3. Сформулювати пропозиції, що дозволять удосконалити митний контроль в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів.

Проведені трансформації у митній сфері мали як свої позитивні, так і негативні ефекти. У 2020 р. Україна покращила свої позиції у міжнародному рейтингу простоти ведення бізнесу, зайнявши 64 місце, тоді як у 2019 р. 71 місце [7]. Однак, субіндекс «міжнародна торгівля» не змінився, залишившись на позиції 74. Покращення позицій у 2018 р. відзначено і за таким індексом, як індекс ефективності логістики, а саме з 80 місця у 2016 р. на 69 у 2018 р. Проте, зниження відмічено за його субіндексом «інфраструктура» з 84 у 2016 р. до 119 у 2018 р. та «дотримання термінів постачання товарів» з 54 до 56 відповідно. Не зважаючи на покращення загальних позицій за рейтингом простоти ведення бізнесу та рейтингом ефективності логістики, їхні субіндекси доводять необхідність подальших змін у митній сфері. Це пояснюється необхідністю вдосконалення інфраструктури та дотримання термінів постачання товарів, високими витратами часу на оформлення та подання документів через відсутність міжвідомчої співпраці державних контролюючих органів у процесі документообігу.

Варто зазначити, що з метою впровадження в діяльність митних органів України кращих світових практик, удосконалення існуючих процедур, налагодження процесів інституціонального оновлення та розвитку функціональної спроможності Міністерство фінансів України керується концептуальними напрямками реформування системи органів, що реалізують державну податкову та митну політику. Пріоритетними напрямками у частині реалізації державної митної політики встановлено: сприяння безпеці та міжнародній торгівлі, включаючи спрощення та гармонізацію митних процедур; сприяння ефективному справлянню митних платежів; розвиток інфраструктури, електронних технологій та сервісів для міжнародної торгівлі; підвищення ефективності міжнародного митного співробітництва тощо.

Інтеграція України у світову торговельну систему та глобальну економіку потребує гармонізації, приведення національного законодавства у відповідність до загальноприйнятих у міжнародній практиці норм і правил, а також всеосяжного митного партнерства та спрощення митних процедур з одночасним забезпеченням високих показників митної безпеки країни. Це вимагає використання новітніх засобів, інформаційних та соціально-економічних технологій, визначення потреб митниць Держмитслужби у технічних засобах митного контролю, а також аналізу ефективності їхнього використання. Проте, впровадження міжнародних стандартів та новацій у сфері митного контролю відбувається повільними темпами, не зважаючи на те, що митна справа є одним з основних компонентів євроінтеграційних процесів України. Варто зазначити, що повноваження та структура митної складової апарату Державної митної служби та митниць не відповідають зобов'язанням України в рамках угод про асоціацію між Україною та Європейським союзом (далі – ЄС) і про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС.

Проведена порівняльна характеристика поняття «митний контроль» та його законодавчо закріплених форм в Митному кодексі України, Митного союзу, ЄС та Міжнародній конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур дає підстави стверджувати, що визначення митного контролю в Митному кодексі України, на відміну від інших документів, не конкретизує суб'єкта здійснення контролю, а саме – митні органи (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика поняття «митний контроль» та його законодавчо закріплених форм в Митному кодексі України, Митного союзу, ЄС

Законодавчо-нормативний документ	Визначення поняття «митний контроль»	Форми митного контролю
Митний кодекс України (Ст. 4, Ст. 336)	Сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення додержання норм Кодексу, законів та інших нормативно-правових актів з питань митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку	Перевірка документів та відомостей, які надаються митним органам під час переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України; митний огляд (огляду та переогляду товарів, транспортних засобів комерційного призначення, огляду та переогляду ручної поклажі та багажу, особистого огляду громадян); облік товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України; усне опитування громадян та посадових осіб підприємств; огляд територій та приміщень складів тимчасового зберігання, митних складів, вільних митних зон, магазинів безмитної торгівлі та інших місць, де знаходяться товари, транспортні засоби комерційного призначення, що підлягають митному контролю, чи провадиться діяльність, контроль за якою покладено на митні органи; перевірка обліку товарів, що переміщуються через митний кордон України та/або перебувають під митним контролем; проведення документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань митної справи, у тому числі своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів; направлення запитів до інших державних органів, установ та організацій, уповноважених органів іноземних держав для встановлення автентичності документів, поданих митному органу; пост-митний контроль.

Продовження табл. 1

Митний кодекс ЄС (Ст. 4, Ст.25)	Спеціальні дії, що виконуються митними органами з метою забезпечення правильного застосування митного законодавства та іншого законодавства, що регулює ввезення, вивезення, транзит, передачу, зберігання та кінцеве використання товарів, переміщуваних між митною територією Співтовариства та іншими територіями, та наявність і переміщення в межах митної території товарів, що не є товарами Співтовариства, та товарів, розміщених у відповідний митний режим для кінцевого використання.	Огляд товарів; відбір проб та зразків товарів; проведення офіційного опитування осіб, що переміщують товари; перевірка автентичності документів, необхідних для переміщення товарів; перевірка достовірності відомостей, зазначених у декларації та інших супроводжувальних документах; перевірка рахунків та інших даних стосовно економічних операторів та інших подібних дій. В основі лежить застосування системи управління ризиками.
Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Загальний додаток, Р. 2. та Р. 6. Коментарі до Р. 6 Генерального додатку до Кіотської конвенції)	Сукупність заходів, які здійснюються митною службою з метою забезпечення дотримання митного законодавства	Перевірка документів, необхідних для переміщення товарів і транспортних засобів; догляд переміщених товарів і транспортних засобів; ідентифікація товарів; перевірка багажу та осіб, що його переміщують; особистий догляд осіб; митний аудит, що включає в себе митний пост-аудит та аудит систем учасників міжнародної торгівлі.
Митний кодекс митного союзу в межах Євразійського співтовариства (Пункт 31 Ст. 4, Ст. 110)	Сукупність заходів, що здійснюються митними органами, в тому числі із використанням системи управління ризиками, з метою забезпечення дотримання митного законодавства митного союзу та держав-членів митного союзу.	Перевірка документів і відомостей; усне опитування; отримання пояснень; митний нагляд; митний огляд; митний догляд; особистий митний догляд; перевірка маркування товарів спеціальними марками, а також наявності ідентифікаційних знаків; митний огляд приміщень і територій; облік товарів, що знаходяться під митним контролем; перевірка системи обліку товарів і звітності; митна перевірка.

Джерело: складено авторами на основі [8; 9; 10; 11]

Зокрема, є відмінності й щодо законодавчо закріплених форм митного контролю, що потребує законодавчо-нормативного врегулювання. Окрім виявлених недоліків законодавчо-нормативного характеру, сучасні реалії доводять, що митний контроль має низку суб'єктивних і об'єктивних проблем, які лежать в площині діяльності митної служби. Однією з причин такого стану можна назвати організаційну, структурну та функціональну абсорбцію митної складової у попередні роки (до моменту створення єдиної юридичної особи). Втім, негативні ефекти й досі мають свої відлуння, а перманентні зміни керівного складу митниць, як на державному, так і на регіональному рівнях, лише загострюють проблеми, які назріли у цій сфері.

За даними Державної казначейської служби України (далі – ДКСУ), обсяг надходжень до держбюджету, які адмініструють митні органи, за 2019 рік скоротився порівняно з 2018 роком на 19 млрд. грн. (-5,6%) до 319,9 млрд. грн., що на 32,6 млрд. грн. менше (-9,3%), ніж планувалося. Водночас з 2015 року по 2018 рік зросла кількість справ про порушення митних правил та вартість у справах про порушення митних правил (рис. 1).

За перший місяць 2020 року, митниця запобігла 2880 спробам порушити митні правила на 192 млн. грн., при цьому у 4 рази зріс середній розмір штрафів в одній справі. Збільшилася у 2,5 рази кількість справ із реально вилученими товарами (січень 2020 р. до січня 2019 р.). У 2 рази більше стало відкритих справ із незаконним переміщенням товарів, а також ухиленням від сплати митних платежів. Однак, у січні 2020 р. митні органи виконали план з наповнення державного бюджету на 69,6% [13]. Серед причин недовиконання бюджетного розпису називають укріплення гривні, падіння

цін на сировинні товари, зменшення ставок мита на товари європейського походження в рамках виконання Угоди про Асоціацію з ЄС.

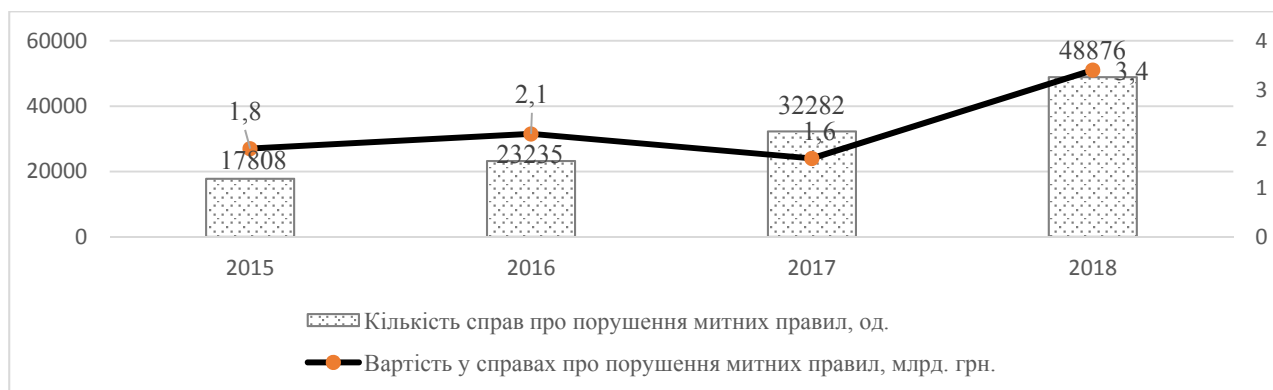

Рис. 1. Кількість справ про порушення митних правил та вартість товарів у них в Україні у 2015–2018 рр.

Джерело: складено авторами за даними [12]

Сьогодні однією з проблем нової митниці є її неспроможність виключити вірогідності помилок у єдиній автоматизованій інформаційній системі Держмитслужби, зокрема, й щодо прийняття та адресації електронних митних декларацій.

За даними прес-служби Державної митної служби України у першому кварталі 2020 року порівняно з аналогічним періодом 2019 року Митниця «склала на 38% більше протоколів про порушення митних правил із реально вилученими предметами правопорушень та на 120% більше справ передала до суду [13]. Зокрема, виявлено правопорушень на 554,6 млн. грн. На 37% до загальної кількості протоколів зросла кількість заведених справ з реально вилученими предметами правопорушень, що вдвічі більше за показник першого кварталу 2019 року. Серед вилучених митницями предметів правопорушень: на 73% більше промислових товарів на суму 134,3 млн. грн.; на 69% більше валюти на суму 28,2 млн. грн.; на 20,03 млн. грн. продовольчих товарів. На 120% більше справ передано на розгляд до суду: 3561 на суму майже 286 млн. грн. За результатами розгляду справ судами накладено стягнень (конфіскація товарів та штрафи) на суму 131 млн. грн.» Водночас на 50% зросла частка протоколів про порушення митних правил, складених щодо посадових осіб, а саме 842 протоколи. Останнє свідчить про низку проблем, що викликані недостатністю кваліфікованих кадрів та професійної компетенції фахівців, а також наявністю корупційної складової.

Однією з актуальних проблем сьогодення, що призводить до значних втрат бюджету, залишається існування контрабандних схем. Наприклад, за період з 2015 по 2019 рр. сумарні втрати (мити, акциз, ПДВ) бюджету через існування контрабандних схем склали відповідно: 2,4 млрд. дол., 2,7 млрд. дол., 3,1 млрд. дол., 3,6 млрд. дол., 4,1 млрд. дол. Тоді як прогноз за цим показником на наступні періоди залишається невтішним, а саме – 4,7 млрд. дол. у 2020 році та 5,2 млрд. дол. у 2021 році [14]. Це потребує посилення уваги до проблематики здійснення митного контролю та розробки рекомендацій щодо підвищення його дієвості.

Зарубіжний досвід свідчить про необхідність всебічного дослідження статистичних даних щодо порушень митних правил, а також щодо необхідності зворотного зв'язку. У цьому напрямку в Україні було запроваджено онлайн-систему скарг на роботу митниці (табл. 2).

За даними перших двох місяців 2020 року, які різняться в регіональному розрізі, можна зробити висновок про наявність недоліків у роботі митниць. Тоді як функціонування такої системи є позитивним аспектом на шляху вдосконалення митного контролю.

Існує думка, що «митні органи повинні переходити від тотального митного контролю за переміщенням товарів до митного контролю, заснованого переважно на процедурах аудиту. Такий контроль дозволить проводити фінансовий аналіз, який здійснюється на основі даних бухгалтерської звітності та призначений для отримання ключових найбільш інформативних параметрів, які дають об'єктивну та точну картину фінансового стану зовнішньоекономічної діяльності суб'єкта. Без розвинутої системи пост-аудиту, тобто віднесення контролю на якийсь час після випуску товарів, говорити про прискорення митних формальностей та спрощення процедур неможливо» [3]. Така точка зору є доцільною, адже на порядку денному постає необхідність партнерства держави і бізнесу,

сприяння міжнародній торгівлі та спрощення її процедур. Крім того, у своїй практичній діяльності митні органи мають справу з фальсифікацією товаросупровідних документів (договорів, контрактів, інвойсів, тощо) та недостовірним заявленням митної вартості ввезеного товару, що, завдяки часовим обмеженням та необхідності отримання фінансової інформації від митних адміністрацій іноземних держав, не вбачається можливим перевірити досконально у процесі митного оформлення товарів.

Таблиця 2

Показники ефективності роботи зі скаргами/зверненнями за перші місяці 2020 року

Митниця	Кількість скарг	Кількість скарг в роботі	Середня оцінка	Середній час обробки, год.	Середній час реакції, год.	% задоволених заявників
Київська	180	37	4,41	50,4	10,9	87,65
Галицька	133	10	4,24	53,2	18,4	87,06
Одеська	69	6	3,98	45,4	13,9	80,00
Волинська	45	6	4,27	108,1	26,3	86,67
Дніпровська	41	3	3,65	50,7	16,3	64,71
Закарпатська	40	4	4,27	78,8	28,4	86,36
Слобожанська	32	2	4,12	86,7	33,1	76,47
Північна	19	1	4,27	57,2	16,5	80,00
Чорноморська	19	5	4,36	61,2	8,8	81,82
Буковинська	17	1	4,80	31,8	11,1	100,00
Подільська	12	1	4,14	67,1	13,0	85,71
Поліська	12	0	4,75	60,7	5,3	100,00
Східна	3	0	5,00	55,4	17,5	100,00
Азовська	2	0	5,00	14,8	3,2	100,00

Джерело: складено авторами за даними [15]

Митний пост-аудит «є невід'ємною частиною системи митного контролю та являє собою комплекс взаємопов'язаних заходів, які здійснюються митними органами з метою проведення перевірок діяльності учасників зовнішньоекономічної діяльності після завершення митного оформлення товарів» [16].

Світова практика доводить, що митний пост-аудит є однією з найбільш розповсюджених форм митного контролю у світі. На конференції ООН з торгівлі та розвитку ЮНКТАД, митний аудит («post-clearance audit») визнано найефективнішою формою митного контролю, питома вага якої повинна складати 80–90%. Для Франції, наприклад, притаманні повномасштабні перевірки митниками лише близько 5% імпорту на кордоні, а решта 95% підлягають контролю протягом 1-3 років після оформлення митних документів. Проводяться формальна (вибіркова) і фундаментальна (суцільна) перевірки. У Великій Британії, де обсяги перевірки визначає митний офіцер, перевіряють, зазвичай, лише ризикових суб'єктів ЗЕД і брокерів, а у Німеччині, крім звичайного митного аудиту (Zollprüfung), є ще аудит преференцій (Präferenzprüfung) і зовнішній аудит (Außenwirtschaftsprüfung), в полі зору якого експорт, імпорт і банківські рахунки. У Канаді – це Multi-програма та Single-програма, а в Японії митний аудит застосовується до так званих контрольованих імпортерів («managed importers»), які сплатили митні збори на суму від 1 млн. єн [17]. Однак, українська практика у цьому напрямку свідчить про законодавчо-нормативну неузгодженість окремих положень та, безпосередньо, відсутність у Митному кодексі визначення поняття «митний пост-аудит».

І хоча наприкінці 2019 року до Митного кодексу ст. 336 «Форми митного контролю» було внесено зміни шляхом додання п. 9, а саме, виокремлено таку форму як пост-митний контроль, однак визначення цього поняття у Митному кодексі, безпосередньо у ст. 4 «Визначення основних термінів і понять» досі відсутнє. Крім того, відсутня регламентація способів митного пост-аудиту, його форм та механізму здійснення.

Відмічаючи позитивні сторони застосування митного пост-аудиту, все ж варто відмітити, що цій формі митного контролю також іманентна низка недоліків, серед яких: домінування фіскальної направленості діяльності митних органів; слабка методологічна база контрольно-перевірочної діяльності, що призводить до практичної неможливості дослідження низки важливих сторін

діяльності суб'єкта; низький рівень матеріально-технічного забезпечення діяльності митних органів; недосконалість нормативно-правового забезпечення та слабка взаємодія підрозділів митного органу в частині реалізації функції митного пост-аудиту.

Щодо проблеми домінування фіскальної направленості діяльності митних органів, то її вирішення можливе завдяки отриманню митними органами вчасної та достовірної попередньої інформації від транспортних операторів; підвищенню ефективності здійснення митного пост-аудиту (в частині організаційно-кадрового забезпечення); створенню електронних систем попереднього обміну інформацією з митними органами інших країн та з державними органами України; спрощенню митної торгівлі шляхом поступового переходу до адміністрування митних платежів за результатами митного пост-аудиту (збільшення його частки).

Для розвитку та ефективного використання митного пост-аудиту в Україні потрібно вирішити певне коло питань, які унеможливають чітке та узгоджене його виконання, автор [4] вважає і виокремлює такі ключові проблеми: співпраця суб'єктів ЗЕД та митних органів; спрямування пост-аудиту на використання людського фактору (тобто здійснення перевірки персоналом митних органів); недостатня матеріальна забезпеченість митного аудитора; досить часті правопорушення, що чинять суб'єкти бізнесу, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність в Україні.

Не менш вагомою є наявність такої проблеми як правильність визначення митної вартості, свідченням чого є зростання кількості судових спорів щодо вирішення даного питання. Це вимагає суттєвого реформування цього інституту за рахунок імплементації ефективних інструментів, які застосовуються в економічно розвинених країнах. Водночас постає потреба у перегляді підходів до оцінки митної вартості товарів, що використовуються в українській практиці та у застосуванні нових джерел цінної інформації, системи управління ризиками, взаємної адміністративної допомоги.

Для української практики в частині правильності визначення митної вартості характерною є не стільки відсутність повноважень митних органів порівнювати заявлену митну вартість з митними вартостями ідентичних або аналогічних товарів, з витратами на виробництво товарів, у тому числі сировини, матеріалів чи комплектуючих виробів, що входять до складу товарів, скільки існуючі механізми, способи та умови реалізації митними органами таких інструментів з огляду на об'єктивні причини, у тому числі – організаційного, фінансового та кадрового характеру. Наприклад, планування фінансування діяльності митних органів здійснюється без врахування потреби у закупівлі каталогів, в яких міститься цінна інформація та без врахування необхідності доступу до електронних каталогів чи сайтів. До того ж, останні, зазвичай, функціонують на платній основі. Проблема загострюється відсутністю ефективної системи прогнозованого, контрольованого організаційного процесу вчасного отримання від митних (чи інших) органів інших держав відповідей на запити щодо підтвердження автентичності документів, які подавалися декларантом при здійсненні митного контролю та митного оформлення товарів. Тоді як цей інструмент контролю правильності визначення митної вартості активно використовується у митних адміністраціях країн-членів Європейського союзу та інших країн-членів Світової організації торгівлі. Існування такого недоліку митного контролю створює передумови для зростання кількості несумлінних підприємців і подання ними до митного оформлення товарів за ціною, яка є в декілька разів нижчою від вартості сировини, з яких вони вироблені. У підсумку, це призводить до порушення балансу інтересів держави (захист економічних інтересів) та інтересів суб'єктів господарювання (забезпечення рівних умов ведення підприємницької діяльності).

Науковцями зазначається, що «нерідко товари на митну територію суміжних держав пропускаються із незаконним звільненням від митного контролю, без відображення в облікових документах митних органів суміжної сторони. Внаслідок цього при здійсненні взаємних звірок митні органи України не можуть одержати підтвердження факту ввезення вантажів на територію суміжної держави, а отже, з'являються підстави для виникнення сумнівів щодо дотримання вимог законодавства співробітниками митних органів» [2]. Вони доводять необхідність удосконалення системи управління ризиками та, безпосередньо, покращення експертної та аналітичної роботи з виявлення ризиків, а також розроблення методик виявлення ризиків. І така необхідність з кожним роком посилюється, вимагає впровадження інформаційних технологій, розробки нових програмних продуктів, які б сприяли удосконаленню митного контролю.

У цьому контексті при нагоді може стати Концепція кордонів SMART, що має за мету заохотити членів Всесвітньої митної організації зануритися у сферу технологій для пошуку рішень щодо полегшення руху людей, товарів, перевезень на кордонах, дотримуючись керівних принципів, а саме: безпечності, вимірності, автоматизації на основі управління ризиками та керованості технологіями [18; 19].

Проблемні аспекти здійснення митного контролю в Україні в умовах поглиблення глобалізаційних викликів і посилення процесів цифровізації, вимагають адаптації національного митного законодавства до митного законодавства Європейського союзу та охоплюють різні аспекти, які лежать в декількох площинах. З метою комплексного підходу до вирішення проблем, що назріли в митній сфері та знижують ефективність митного контролю, їх можна згрупувати за наступними напрямками забезпечення його здійснення, а саме: матеріально-технічне; організаційно-інституційне; кадрове; фінансово-економічне; інформаційне. Це дозволить сконцентрувати увагу на виробленні конкретних заходів щодо удосконалення митного контролю за виокремленими групами.

Варто зазначити, що основними завданнями сьогодення у митній сфері, наряду з дотриманням митних інтересів та забезпеченням митної безпеки і створенням сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, є: збереження належного балансу між митним контролем і спрощенням законної торгівлі, забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань державної митної справи, запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил. У цьому контексті є сенс акцентувати увагу на необхідності перманентного удосконалення системи управління ризиками, що має об'єднувати як методологічні, так і організаційні, інституційні, інформаційні, матеріально-технічні та кадрові аспекти.

Вчені стверджують, що управління ризиками не слід розглядати як статичний процес, а більше як інтерактивний процес, процес в якому інформація постійно оновлюється та переглядається [5]. Погоджуючись з авторами, варто додати, що це ще й багатоітераційний процес, що вимагає злагодженості на всіх стадіях його здійснення.

В науковій літературі, акцентується увага на необхідності підвищення результативності використання технічних засобів, що дозволить отримати інформацію з різних джерел та на необхідності чіткого розмежування функцій і розробці методики координації та взаємодії зі спеціалістами різних державних органів та служб [6].

Поряд із зазначеним вище, має відбуватися посилення експертної та аналітичної роботи з виявлення ризиків та їхнього опрацювання. Водночас вбачається за доцільне здійснювати подальше впровадження інформаційних технологій, електронних сервісів, формування каналів обміну інформацією із зовнішнім середовищем на засадах застосування ІТ-систем, діджитал-технологій; підвищення прозорості інформаційної складової та оновлення техніко-технологічної складової; впровадження системи вертикальних та горизонтальних інформаційних взаємозв'язків.

Висновки та перспективи подальшого розвитку цього напрямку.

1. Доведено, що одним із ключових чинників реалізації ефективної моделі української митниці є повноцінний, однозначний та збалансований за формою, механізмами та способами реалізації митний контроль і, безпосередньо, одна з його ключових форм – митний пост-аудит, що дозволяє забезпечити максимально об'єктивну акцентованість здійснення митного контролю з метою спрощення митних процедур та його запровадження в Україні у відповідності до міжнародних стандартів і практик.

2. Виявлено, що станом на 2020 рік об'єктивною є необхідність перегляду положень Митного кодексу України щодо митного пост-аудиту та їх актуалізації з урахуванням положень асоціації України з Європейським союзом та необхідності адаптації національного митного законодавства до митного законодавства Європейського союзу, врахування відповідних рекомендацій і стандартів Всесвітньої митної організації та Світової організації торгівлі, які були сформовані протягом 2012–2020 років. Йдеться про викладення у новій редакції відповідної глави Митного кодексу України, якою регламентується здійснення митними органами пост-аудиту як форми митного контролю. Водночас, виявлені в процесі дослідження недоліки та проблемні аспекти здійснення митного контролю та, безпосередньо, митного пост-аудиту як форми митного контролю, які лежать у фінансово-економічній та законодавчо-нормативній площинах вимагають застосування комплексного підходу до їхнього усунення.

3. З огляду на вищезазначене, доцільною є розробка рекомендацій щодо усунення виявлених недоліків. У цьому контексті йдеться про необхідність:

- створення інформаційної бази щодо митної вартості товарів, які переміщуються через митний кордон України, на основі знеособленої інформації щодо експортно-імпорتنних операцій;
- лібералізації правил митного оформлення;
- підвищення прозорості та покращення автоматизації митних формальностей й уникнення суб'єктивних чинників;

- розмежування понять митного та податкового пост-аудиту (на законодавчому рівні), з точки зору об'єктів контролю (товарів та транспортних засобів і, відповідно, суб'єктів, які можуть бути об'єктами такого контролю);
 - законодавчого визначення сутності митного пост-аудиту, його способів, форм та механізму реалізації як форми митного контролю виключно Митним кодексом України, зі значним скороченням чи взагалі повною відмовою від використання «відсилочних» норм на положення Податкового кодексу України;
 - розробки та регламентації єдиного, прозорого та зрозумілого всім учасникам процесу механізму здійснення митного пост-аудиту як форми митного контролю з конкретними вимогами та алгоритмом дій з боку бізнесу й посадових осіб митниці;
 - визначення вичерпного переліку документів, які можуть вимагатися під час проведення пост-аудиту (документальних перевірок);
 - вдосконалення процедури контролю правильності визначення митної вартості, приведення її до міжнародних стандартів;
 - визначення на законодавчому рівні ключових понять у сфері митного контролю, наприклад «особи, які прямо або опосередковано приймають участь у здійсненні операцій з товарами» та «треті особи»;
 - акцентування на специфічних та унікальних для митниці об'єктах митного пост-аудиту, які є відмінними від контролю за дотриманням податкового законодавства, таких як здійснення контролю за дотримання заходів нетарифного регулювання, дотримання законодавства у сфері прав інтелектуальної власності, тощо;
 - визначення об'єктивного алгоритму здійснення митного пост-аудиту як форми митного контролю в частині його документування (ініціювання, проведення та оформлення результатів в залежності від наявності підтверджених або прогнозованих порушень, тощо);
 - максимальної адаптації положень національного законодавства, що визначає порядок здійснення митного пост-аудиту, з відповідними положеннями митного законодавства Європейського союзу (Митний кодекс Європейського союзу, імплементаційні регламенти Європейської Комісії, положення національного законодавства окремих країн Європейського союзу з питань здійснення митного пост-аудиту), також відповідних рекомендації та стандартів Світової організації торгівлі та Всесвітньої митної організації.
 - регулярного оприлюднення Держмитслужбою інформації, що стосується митної вартості товарів, які переміщуються через митний кордон України;
 - запобігання корупції у митній сфері та створення ефективної системи аналізу корупційних ризиків;
 - функціонування єдиної системи електронного документообігу між державними органами з метою пришвидшення процесу обміну інформацією;
 - перегляду системи управління ризиками та відкриття системи бізнес-аналітики;
 - запровадження та ефективної роботи порталу відкритих даних, автоматичних сервісів для класифікації та інтеграції з базами інших країн;
 - створення сприятливих умов для спрощення процедури перетину митного кордону й вдосконалення механізму визначення перевірки класифікації товарів і правил справляння митними органами податків та зборів при переміщенні товарів через митний кордон України.
- Реалізація запропонованих напрямів усунення виявлених проблем і недоліків здійснення митного контролю в Україні дозволить у перспективі спростити й прискорити митні формальності та забезпечити лібералізацію відносин між митницею та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, запровадити митний контроль в Україні відповідно до міжнародних стандартів і практик.
- Перспективою подальшого дослідження в цьому напрямку є оцінка ефективності митного контролю в Україні.

Література

1. Пашко П. В., Пашко Д. В. Митний аудиторський контроль як пріоритет у справі реформування митного адміністрування. *Реформування податкової системи України відповідно до європейських стандартів* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., 22 грудня 2015 р. Ірпінь : НУДПСУ, 2015. С. 233–248. URL: <http://ndi-fp.nusta.edu.ua/report/communication/20160914114041.pdf> (дата звернення: 20.12.2019).

2. Дьяченко О. В., Вишинська Т. Л., Литвин С. М. Митний контроль як один із засобів виявлення правопорушень у сфері митного регулювання зовнішньої діяльності. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2016. № 2. Т. 1. С. 218–227. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2016_2%281%29_43 (дата звернення: 20.12.2019).
3. Фабіянська В. Ю., Блоха А. М. Український митний пост-аудит, наближення до європейських норм та стандартів. *Ефективна економіка*. 2015. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3988> (дата звернення: 20.12.2019).
4. Шереметинська О. В., Кравець Ю. Т. Особливості проведення митного пост-аудиту в Україні. *Ефективна економіка*. 2016. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4829> (дата звернення: 20.12.2019).
5. Drobot E. V., Klevleeva A. R., Afonin P. N. & Gamidullaev S. N. Risk management in customs control. *Economy of region*. 2017. Vol. 13. Issue 2. Pp. 551–558. DOI: 10.17059/2017-2-19.
6. Ibragimov Z., Kapsalyamov K., Kapsalyamova S. Problems of organizational-tactical activity of customs authorities in combating economic smuggling on transport. *Procedia Computer Science*. 2019. Vol. 149. Pp. 491–499. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877050919301759> (accessed 10 January 2020).
7. *Doing Business 2020. Comparing Business Regulation in 190 Economies 2020* / World Bank Group. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32436/9781464814402.pdf> (accessed 27 December 2019).
8. *Митний кодекс України* : Закон, Кодекс України № 4495-VI від 13.03.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 27.12.2019).
9. *International Convention on the simplification and harmonization of customs procedures*. URL: http://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/instrument-and-tools/conventions/pf_revised_kyoto_conv/kyoto_new.aspx (accessed 27 December 2019).
10. *Customs Code of the EAEU*. URL: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/tam_sotr_dep_tamoj_zak/SiteAssets/Customs%20Code%20of%20the%20EAEU.pdf (accessed 27 December 2019).
11. *The Union Customs Code*. URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/union-customs-code_en (accessed 27 December 2019).
12. *Звітність* / Державна казначейська служба України : сайт. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu> (дата звернення: 10.01.2020).
13. *Державна митна служба України* : сайт. URL: <https://customs.gov.ua> (дата звернення: 10.01.2020).
14. *Аналіз обсягів контрабанди в Україні : обсяги, прямі та непрямі втрати бюджету та економіки*. URL: <https://www.twirpx.com/file/2886590> (дата звернення: 20.12.2019).
15. Онлайн-система скарг на роботу митниці / Державна митна служба України. URL: https://bi.customs.gov.ua/prod/extensions/NC_Complaints/index.html#/analytics (дата звернення: 10.01.2020).
16. Клименко Ю. Ю. Митний пост-аудит в Україні : теорія та практика застосування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 3. Том 1. С. 161–166. URL: http://nvppr.in.ua/vip/2019/3/tom_1/29.pdf (дата звернення: 10.01.2020).
17. *Перспективи митного пост-аудиту в Україні*. URL: <https://nv.ua/ukr/biz/experts/perspektivi-mitnogo-postauditu-v-ukrajini-2497492.html> (дата звернення: 20.12.2019).
18. *World Customs Organization* : website. URL: <http://www.wcoomd.org> (accessed 10 January 2020).
19. *Message from the World Customs Organization – International Customs Day 2019*. URL: <http://www.wcoomd.org/en/media/newsroom/2019/january/message-from-the-world-customs-organization-international-customs-day-2019.aspx> (accessed 10 January 2020).

References

1. Pashko, P. V., Pashko, D. V. (2015). Mytnyi audytorskyi kontrol yak prioritytet u spravi reformuvannya mytnoho administruvannya [*Customs audit control as a priority in the reform of customs administration*]. Reformuvannya podatkovoi systemy Ukrainy vidpovidno do yevropejskykh standartiv – Reforming the tax system of Ukraine in accordance with European standards: Proceedings of VII International Scientific and Practical Conference, December 22, 2015. Irpin: NUDPSU, 233–248. Retrieved from: <http://ndi-fp.nusta.edu.ua/report/communication/20160914114041.pdf> (accessed 20 December 2019) [in Ukrainian]
2. Diachenko, O. V., Vyshynska, T. L. & Lytvyn, S. M. (2016). Mytnyi kontrol yak odyin iz zasobiv vyjavlennia pravoporushen u sferi mytnoho rehuliuвання zovnishnoi diialnosti [*Customs control as one of*

- the means of detecting offenses in the field of customs regulation of foreign activity*]. Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of Khmelnytskyi National University, 2 (1), 218–227. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2016_2%281%29_43 (accessed 20 December 2019) [in Ukrainian]
3. Fabiianska, V. Yu., Blokha, A. M. (2015). Ukrainyskyi mytnyi post-audyty, nablyzhennia do yevropeyskykh norm ta standartiv [*Ukrainian customs post-audit, approximation to European norms and standards*]. Efektyvna ekonomika – Efficient economy, 4. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3988> (accessed 20 December 2019) [in Ukrainian]
 4. Sheremetynska, O. V., Kravets, Yu. T. (2016). Osoblyvosti provedennia mytnoho post-audyty v Ukraini [*Peculiarities of customs post-audit in Ukraine*]. Efektyvna ekonomika – Efficient economy, 3. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4829> (accessed 20 December 2019) [in Ukrainian]
 5. Drobot, E. V., Klevleeva, A. R., Afonin, P. N. & Gamidullaev, S. N. (2017). Risk management in customs control. Ekonomika regiona [*Economy of Region*], 13 (2), 551–558. DOI: 10.17059/2017-2-19.
 6. Ibragimov, Z., Kapsalyamov, K., Kapsalyamova, S. (2019). Problems of organizational-tactical activity of customs authorities in combating economic smuggling on transport. *Procedia Computer Science*, 149, 491–499. Retrieved from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877050919301759> (accessed 10 January 2020).
 7. *Doing Business 2020. Comparing Business Regulation in 190 Economies 2020*. Retrieved from: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32436/9781464814402.pdf> (accessed 27 December 2019).
 8. *Mytnyi kodeks Ukrainy: Zakon, Kodeks Ukrainy, No. 4495-VI, 13.03.2012* [*Customs Code of Ukraine: Law of Ukraine, No. 4495-VI, 13.03.2012*]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (accessed 27 December 2019) [in Ukrainian]
 9. *International Convention on the simplification and harmonization of customs procedures*. Retrieved from: http://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/instrument-and-tools/conventions/pf_revised_kyoto_conv/kyoto_new.aspx (accessed 27 December 2019).
 10. *Customs Code of the EAEU*. Retrieved from: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/tam_sotr_dep_tamoj_zak/SiteAssets/Customs%20Code%20of%20the%20EAEU.pdf (accessed 27 December 2019).
 11. *The Union Customs Code*. Retrieved from: https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/union-customs-code_en (accessed 27 December 2019).
 12. Zvitnist [*Accounting*]. Derzhavna Kaznacheiska sluzhba Ukrainy: sait – State Treasury Service of Ukraine: website. Retrieved from: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu> (accessed 10 January 2020) [in Ukrainian]
 13. Derzhavna mytna sluzhba Ukrainy: sait [*State Customs Service of Ukraine: website*]. Retrieved from: <https://customs.gov.ua> (accessed 10 January 2020) [in Ukrainian]
 14. Analiz obsiahiv kontrabandy v Ukraini: obsiahy, priami ta nepriami vtraty biudzhetu ta ekonomiky [*Analysis of the volume of smuggling in Ukraine: volumes, direct and indirect losses of the budget and the economy*]. Retrieved from: <https://www.twirpx.com/file/2886590> (accessed 20 December 2019) [in Ukrainian]
 15. Onlain-systema skarih na robotu mytnytsi [*Online system of complaints about the work of customs*]. Derzhavna mytna sluzhba Ukrainy – State Customs Service of Ukraine. Retrieved from: https://bi.customs.gov.ua/prod/extensions/NC_Complaints/index.html#/analytics (accessed 10 January 2020) [in Ukrainian]
 16. Klymenko, Yu. Yu. (2019). Mytnyi post-audyty v Ukraini: teoriia ta praktyka zastosuvannia [*Customs post-audit in Ukraine: theory and practice of application*]. Naukovyi visnyk publicznego ta pryvatnoho prava – Scientific bulletin of public and private law, 3, 1, 161–166. Retrieved from: http://nvppp.in.ua/vip/2019/3/tom_1/29.pdf (accessed 10 January 2020) [in Ukrainian]
 17. Perspektyvy mytnoho post-audyty v Ukraini [*Prospects for customs post-audit in Ukraine*]. Retrieved from: <https://nv.ua/ukr/biz/experts/perspektivi-mitnogo-postaudituv-ukrajini-2497492.html> (accessed 20 December 2019) [in Ukrainian]
 18. *World Customs Organization: website*. Retrieved from: <http://www.wcoomd.org> (accessed 10 January 2020).
 19. *Message from the World Customs Organization – International Customs Day 2019*. Retrieved from: <http://www.wcoomd.org/en/media/newsroom/2019/january/message-from-the-world-customs-organization-international-customs-day-2019.aspx> (accessed 10 January 2020).